

DE TWINTIGSTE VERJAARDAG VAN HET VN FOLTERVERDRAG: EEN AMENDERING ALS GESCHENK?

INLEIDING

De VN heeft altijd al een voortrekkersrol gespeeld in de bescherming en promotie van de mensenrechten. Eén van die fundamentele mensenrechten die haar speciale aandacht verdiende, was het verbod op foltering. Er werd zelfs een apart verdrag voor opgesteld, het VN Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf (hierna VN Folterverdrag), dat dit jaar haar twintigste verjaardag viert. Dit internationaal instrument was in 1984 baanbrekend om verschillende redenen, die we in deze bijdrage kort willen illustreren. Echter, er zijn enkele tekortkomingen die na twintig jaar nog niet geremedieerd zijn en waarvoor oplossingen zich opdringen.

I. DE VERWEZENLIJKINGEN

1. DE DEFINITIE VAN FOLTERING

Alle regionale en mondiale mensenrechtenverdragen verbieden folteringⁱ, maar zelden wordt er een definitie van foltering opgetekend in het verdrag zelf. Het VN Folterverdrag doet dit wel en omschrijft folteren als *“iedere handeling waardoor opzettelijk hevige pijn of hevig leed, lichamelijk dan wel geestelijk, wordt toegebracht aan een persoon met zulke oogmerken als om van hem of van een derde inlichtingen of een bekentenis te verkrijgen, hem te bestraffen voor een handeling die hij of een derde heeft begaan, of hem of een derde te intimideren of ergens toe te dwingen dan wel om enigerlei reden gebaseerd op discriminatie van welke aard ook, wanneer zulke pijn of zulk leed wordt toegebracht door of op aanstichten van dan wel met instemming of gedogen van een overheidsfunctionaris of andere persoon die in officiële hoedanigheid handelt. Folteren omvat niet pijn of leed slechts*

voortvloeiend uit, inherent aan of samenhangend met wettige straffen”.ⁱⁱ

Deze omvangrijke definitie is voornamelijk gebaseerd op de VN Verklaring inzake de bescherming van alle personen tegen folteringⁱⁱⁱ, maar werd tijdens de onderhandelingen meermaals gewijzigd, waardoor de definitie aan duidelijkheid heeft ingeboet. Niet alleen handelingen kunnen leiden tot foltering, ook het nalaten om op te handelen kan in sommige gevallen folteren uitmaken.^{iv} Wel blijkt glashelder uit de definitie dat er sprake moet zijn van een zekere intensiteit van pijn of leed om te kunnen spreken van foltering. De intensiteit van pijn of leed verschilt van persoon tot persoon zodat er rekening gehouden wordt met een aantal subjectieve factoren, zoals ouderdom, geslacht, gezondheidstoestand om te bepalen of er sprake is van folteren.

Volgens de definitie moet folteren toegebracht worden door een overheidsfunctionaris of een persoon die in officiële hoedanigheid handelt. Het folteren door particulieren valt dus normaal niet onder het VN Folterverdrag^v, tenzij kan aangetoond worden dat ze handelden op aansporen van of met instemming van een overheidsfunctionaris of die overheidsfunctionaris het gedrag tolereert wanneer hij er weet van had of het had moeten weten^{vi}.

Tot slot, sluit de definitie pijn of leed die te maken heeft met een wettige straf uit van de definitie. Echter, wat bedoeld wordt met ‘wettig’ is onduidelijk: houdt dit in dat wrede nationaal voorgeschreven straffen, zoals het afhakken van handen, niet vallen onder het VN Folterverdrag, indien ze wettelijk tot stand komen? Een duidelijk antwoord is niet voor handen, maar het lijkt erop de wettigheid van de straffen bepaald wordt door het internationaal recht.^{vii} Het tegenovergestelde zou staten te

gemakkelijk toelaten om hun verplichtingen onder het VN Folterverdrag te ontlopen en zou leiden tot een versnipperd optreden tegen foltering op basis van deze conventie.

2. HET BEGINSSEL VAN NON-REFOULEMENT^{viii}

Een tweede belangrijke verwezenlijking is het beginsel van non-refoulement. Volgens dit principe mag een persoon niet uitgezet of teruggezonden worden naar of uitgeleverd aan een staat indien er gegronde redenen bestaan om aan te nemen dat hij daar dreigt onderworpen te worden aan foltering.^{ix} Deze regel is een grote stap in een betere bescherming van de mensenrechten. Het maakt duidelijk dat staten niet alleen verantwoordelijk zijn voor mensenrechtenschendingen op hun territorium, maar ook in zekere mate moeten verhinderen dat individuen bloot gesteld worden aan foltering buiten hun grondgebied.^x

Het risico om gefolterd te worden, moet uitgaan van een *overheid* (cf. definitie van artikel 1(1) VN Verdrag). Wat een overheid precies is, werd bepaald door het Comité tegen de Folteringen (hierna CAT) in zijn beslissingen in verband met individuele klachten.^{xi} In drie mijlpaalbeslissingen werd duidelijk wat het CAT verstond onder een overheid. In *G.R.B. tegen Zweden*^{xii} argumenteerde verzoekster dat ze dreigde gefolterd te worden bij haar terugkeer naar Peru omdat ze uit een politiek actieve familie kwam en zelf politiek geëngageerd was. Haar ouders waren al gevangen gezet en gefolterd door de Peruviaanse autoriteiten. Verder was zij ontvoerd en verkracht door leden van het *Sendero Luminoso* (het Lichtend Pad), uit wiens handen ze kon ontsnappen, en vreesde ze voor vergelding. Volgens haar liep ze een dubbel risico op foltering door de Peruviaanse autoriteiten en door het *Sendero Luminoso*. Zweden wierp daarentegen op dat de Peruviaanse autoriteiten niet verantwoordelijk waren

voor de daden van het *Sendero Luminoso* en dus de VN Folterconventie op dit gedrag niet van toepassing was. Het CAT volgde de argumentatie van Zweden op dit punt zodat het erop leek dat het non-refoulement beginsel niet van toepassing is op daden gepleegd door particulieren zonder overheidstussenkomst. Echter, een jaar later voer het CAT een nieuwe koers in de zaak *Elmi tegen Australië*^{xiii}. Elmi dreigde gedeporteerd te worden naar Somalië, waar er een grote kans bestond dat hij gefolterd zou worden bij zijn aankomst door leden van een andere stam. Het CAT besliste verassend dat het overbrengen van Elmi naar Somalië door Australië een schending zou uitmaken van het non-refoulement beginsel, ook al was er geen centrale overheid in Somalië en werd het land effectief bestuurd door verschillende clans. Het CAT oordeelde dat wanneer niet statelijke entiteiten de bevoegdheden van een staat uitoefenen, het VN Folterverdrag toch van toepassing is aangezien de betrokken entiteiten kunnen beschouwd worden als personen die in officiële hoedanigheid handelen. In een recente beslissing, *S.V. tegen Canada*^{xiv}, kwam het CAT hierop terug en bevestigde haar eerdere beslissing in *G.R.B. tegen Zweden*. Volgens het CAT kon Canada wel degelijk de eisers uitwijzen naar Sri Lanka. De eisers waren bevreesd dat ze in Sri Lanka zouden worden mishandeld door de autoriteiten en de *Liberation Tigers of Tamil Eelam*. Het CAT oordeelde opnieuw dat dreigende foltering door leden van gewapende groepen die niet tot de overheid behoorden niet in rekening moet gebracht worden bij het overbrengen naar een ander land. Deze beslissingen lijken tegenstrijdig, maar zijn dit niet: in *G.R.B. tegen Zweden* en *S.V. tegen Canada* was er telkens een centrale overheid aanwezig, ook al controleerde die niet altijd het hele territorium. In *Elmi tegen Australië* was dit niet het geval, gelet op de totale anarchie in Somalië. Wanneer er een effectieve centrale overheid aanwezig is, mag men er dan ook vanuit gaan dat die zijn

onderdanen zal beschermen tegen foltering door andere particulieren. Wanneer er die echter niet is, stelt het CAT de feitelijke machtsuitvoerders gelijk met een overheid. Naast de mogelijke toerekening van foltering aan een overheid, dienen er ook *gegronde redenen* te bestaan om aan te nemen dat de persoon dreigt te worden gefolterd bij terugkeer naar het land. De nationale overheden en het CAT beslissen geval per geval of er inderdaad gegronde redenen zijn. Criteria die men in aanmerking kan nemen zijn de etnische achtergrond van een individu, zijn of haar beweerde politieke overtuiging, en zijn of haar vroegere opsluiting en foltering.^{xv} Verder houden de nationale overheden en het CAT ook rekening met de algemene mensenrechtentoestand van het land van terugkeer.^{xvi} Hoewel uit bewijs mag blijken dat de betrokken staat wel degelijk foltert en de mensenrechten schendt, is dit niet voldoende: men moet altijd kunnen bewijzen dat men *persoonlijk* het risico loopt van onderworpen te worden aan foltering. Men kan dus teruggebracht worden naar een land dat massaal de mensenrechten schendt en omgekeerd kan het CAT vinden dat een bepaald individu niet mag overgedragen worden aan een land waar er geen patroon is van inbreuken op de mensenrechten. Een ander criteria is of het land van terugkeer partij is bij het VN Folterverdrag. Zo oordeelde het CAT in *Khan tegen Canada*^{xvii} dat Khan niet mocht uitgezet worden naar Pakistan omdat dat land de conventie niet had geratificeerd en hij niet langer de bescherming van het CAT kon inroepen. Het feit dat een land wél partij is bij het VN Folterverdrag, betekent echter niet dat een persoon kan uitgezet worden.^{xviii} Tot slot vereist het non-refoulement beginsel van het VN Folterverdrag niet dat de persoon effectief gefolterd zal worden wordt bij zijn aankomst in het land van terugkeer, maar enkel dat hij *dreigt* te worden gefolterd. Het folteren moet waarschijnlijk zijn. Diegene die zich beroept op het principe van non-

refoulement moet niet aantonen dat hij al slachtoffer is geweest van folteren en vroegere folteringen weerhoudt niet dat een persoon overgebracht wordt naar een ander land: de persoon dient slecht informatie te verstrekken dat er een risico bestaat op foltering bij zijn terugkeer. Samengevat kan het beginsel van non-refoulement ingeroepen worden indien een persoon genoeg informatie verschaft waardoor duidelijk wordt dat de persoon waarschijnlijk zal gefolterd worden bij zijn terugkeer door de overheid of door de feitelijke machtshebbers bij gebrek aan een centraal overheidsapparaat.

3. DE BESTRIJDING VAN FOLTERING EN ANDER WREDE, ONMENSELIJKE OF VERNEDERENDE BEHANDELING OF STRAF

Het VN Folterverdrag was het eerste verdrag dat staten verplichtte om positieve maatregelen te nemen tegen foltering. Waar andere verdragen louter een algemeen verbod op folteren bevatten, gaat het VN Folterverdrag verder door te bepalen dat staten doeltreffende wetgevende, bestuurlijke, gerechtelijke of andere maatregelen moeten nemen om folteren te *voorkomen*^{xix} en te *bestrafen*^{xx}. Folteren voorkomen is wel niet een absolute verplichting. De onderhandelaars wilden niet dat staten altijd verantwoordelijk werden gehouden op deze grond indien een overheidsfunctionaris buiten hun weten om zou folteren. Dit betekent niet dat deze verplichting inhoudloos wordt, in tegendeel: staten moeten alle redelijk mogelijke maatregelen nemen om folteren te verhinderen en moeten redelijke resultaten bereiken.^{xxi} Indien dit niet gebeurt, schendt een verdragspartij het VN Folterverdrag. Bovendien is het louter afkondigen van maatregelen niet voldoende. Staten moeten ook de maatregelen implementeren.^{xxii} Het VN Folterverdrag verplicht ook tot het bestraffen van daders van foltering. Het

verbod op folteren mag nooit overtreden worden, zelf niet in een exceptionele omstandigheden, en een bevel van hogerhand kan niet door de dader aangewend worden als rechtvaardiging.^{xxiii}

Verdragspartijen dienen alle vormen van foltering strafbaar te stellen, met inbegrip van poging tot en medeplichtigheid aan foltering, met passende straffen. Bovendien moeten staten niet louter hun rechtsmacht vestigen over daden van foltering op hun grondgebied gepleegd, maar ook indien de dader een onderdaan is. Partijen kunnen hun rechtsmacht vestigen in het geval dat het slachtoffer de nationaliteit van een verdragspartij heeft, maar dit is niet noodzakelijk.^{xxiv}

Indien iemand verdacht wordt van foltering en zich op het grondgebied van een verdragspartij bevindt, moet de verdachte in hechtenis worden genomen en uitgeleverd aan de bevoegde verdragspartijen. Indien de verdachte niet uitgeleverd wordt, moet hij vervolgd worden in de staat waar hij in hechtenis wordt gehouden.^{xxv} Verder moeten onderzoeken naar foltering onpartijdig gebeuren^{xxvi} en hebben slachtoffers recht op een billijke en toereikende schadevergoeding, en kunnen bekentenissen die het resultaat zijn van foltering niet gebruikt worden als bewijs.^{xxvii}

Uit al deze bepalingen blijkt dat het VN Folterverdrag streeft naar een effectieve bestrijding en de eliminatie van foltering. Het volstaat niet meer om folteren enkel te verbieden, doelgericht optreden en daders bestraffen is noodzakelijk om te voldoen aan de verplichtingen van het VN Folterverdrag en folteren te verhinderen.

II. DE TEKORTKOMINGEN

1. DE BESCHERMING TEGEN WREDE, ONMENSELIJKE OF VERNEDERENDE BEHANDELING OF STRAF.

Het VN Folterverdrag biedt een grote bescherming tegen foltering. Echter, de

bescherming tegen ander wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf is veel minder omvangrijk. Slechts een artikel bepaald dat dergelijke behandeling of straf moet verhinderd worden. Wel worden enkele bepalingen die op foltering van toepassing zijn, ook toepasselijk verklaard op wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf, maar dit is eerder minimaal. Algemeen hebben staten de verplichting om wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straffen te voorkomen indien ze gepleegd zijn door overheidsfunctionarissen of andere personen die handelen in een officiële hoedanigheid, of indien deze de behandeling of straf hebben aangemoedigd, ermee hebben ingestemd of gedoogd hebben.^{xxviii} Verder, moeten staten hun personeel onderwijzen over het verbod op dergelijk gedrag of straf, hun voorschriften in verband met hun ondervragingsmethoden nagaan, en onpartijdig onderzoeken opstarten indien zulk gedrag voorhanden zou zijn.^{xxix} Een strafrechtelijke sanctionering is niet nodig en slachtoffers moeten niet noodzakelijk een billijke en toereikende schadevergoeding krijgen. Bovendien geldt het principe van non-refoulement niet voor wrede, onmenselijke of vernederende en mag men dus individuen overbrengen naar andere landen waar ze dreigen onderworpen te worden aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straffen. Er is zelfs geen duidelijk verbod op bekentenissen die verkregen werden door zulke behandeling of straf kunnen zelfs gebruikt worden als bewijs in een rechtszaak^{xxx}

Dit is onhoudbaar, gelet op het feit dat niet altijd duidelijk is of een welbepaald gedrag of straf kan gezien worden als foltering of 'slechts' als wreed, onmenselijk of vernederend.^{xxxi} Die onduidelijkheid geeft bovendien de mogelijkheid aan staten om grotendeels onderuit te komen aan hun verplichtingen door welbepaalde gedragingen of straffen niet te kwalificeren

als foltering. Zeker indien een persoon niet kan gebruik maken van het individueel klachtrecht staat hij vrijwel machteloos tegen dergelijke beslissing. De verplichtingen inzake wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf dienen dan ook uitgebreid te worden.

2. HET IMPLEMENTATIEMECHANISME

De belangrijkheid van een absoluut verbod op folteren en de preventie en bestraffing ervan, blijkt niet uit het implementatiemechanisme dat in het VN Folterverdrag vervat zit. Staten zijn slechts verplicht om binnen één jaar nadat het VN Folterverdrag voor hen in werking getreden is te rapporteren aan het CAT over de maatregelen die ze hebben genomen ter uitvoering van het verdrag. Daarna blijft de plicht om elke vier jaar rapporten op te stellen over nieuwe maatregelen of andere onderwerpen waar het CAT om verzoekt. Het CAT kan de rapporten becommentariëren, waarop de betrokken staat mag reageren. Indien het CAT het wenselijk acht kan het de commentaar en opmerkingen van de staten publiceren in zijn jaarverslag.^{xxxii} Dit is het enige dwingend implementatiemechanisme, wat de slagkracht van het VN Folterverdrag niet ten goede komt. Het statenklachtrecht en individueel klachtrecht zijn slechts optioneel: enkel indien staten verklaren deze bevoegdheid te erkennen, worden deze implementatiemechanismen van toepassing.^{xxxiii} Hoewel nergens bepaald wordt dat de beslissingen van het CAT bindend zijn en afdwingbaar, betekent dit niet dat staten zo maar deze beslissingen naast zich neer kunnen leggen. Indien het CAT oordeelt dat er een schending is van een bepaling van het VN Folterverdrag, kan een staat bijna niet anders dan optreden en de schending ongedaan maken: een verdragspartij heeft namelijk de plicht om folteren te voorkomen en te bestraffen.^{xxxiv}

Het implementatiemechanisme zal in de toekomst waarschijnlijk wel uitgebreid worden door het optioneel protocol bij het VN Folterverdrag.^{xxxv} Dit protocol heeft tot doel een systeem op te zetten van plaatsbezoeken door internationale en nationale instanties aan personen die opgesloten zijn.^{xxxvi} Daartoe wordt bij het CAT een Subcomité ter Preventie van Foltering opgericht dat zich bij haar werk laat leiden door de beginselen van de VN en van vertrouwelijkheid, onpartijdigheid, niet-selectiviteit, universaliteit, en objectiviteit.^{xxxvii} Het mandaat van het Subcomité bestaat enerzijds uit het bezoeken van opgesloten personen en anderzijds uit het bijstaan van staten op het vlak van nationale preventiemechanismen door te adviseren en aanbevelingen te doen. Verder zal het Subcomité samenwerken met andere relevante VN organen en met internationale, regionale en nationale instanties en organisaties die folteren bestrijden.^{xxxviii} Om het Subcomité toe te laten zijn mandaat uit te oefenen, dienen staten het Subcomité toegang te verschaffen tot hun territorium en plaatsen waar personen opgesloten worden, informatie te verstrekken, contacten aan te moedigen en mogelijk te maken met relevante nationale instanties en de aanbevelingen van het Subcomité te onderzoeken.^{xxxix}

Naast het Subcomité voorziet het protocol ook dat elke partij op nationaal vlak minstens één instantie aanduidt of instelt ter preventie van foltering (het nationaal preventiemechanisme), dat onafhankelijk zijn werkzaamheden kan uitoefenen, toegang krijgt tot opgesloten personen en relevante informatie en aanbevelingen kan doen.^{xl}

Indien dit protocol van kracht wordt, zal er een nieuwe stap gezet worden in de doen naleven van de VN Folterconventie. Echter, zal de impact van het protocol voornamelijk te voelen zijn op het vlak van preventie. Op het vlak van bestraffing van foltering en ander wrede, onmenselijke en

vernederende behandeling en straf, blijven de implementatiemechanismen te zwak.

III. OPLOSSING

Het VN Folterverdrag maakt van de bestrijding van foltering en ander wrede, onmenselijke en vernederende behandeling en straf een topprioriteit. Folteren was, is en blijft immers een van de meest weerzinwekkende schending van de mensenrechten. Er dient dan ook werk gemaakt te worden van een optimalisering van het VN Folterverdrag. Een minimale wijziging van het VN Folterverdrag dringt zich op. Dit verloopt via een welbepaalde procedure neergelegd in artikel 29 van het verdrag. Iedere staat die partij is bij het VN Folterverdrag, dus ook België, kan een voorstel tot wijziging indienen bij de Secretaris-Generaal van de VN, die het dan meedeelt aan de andere partijen met de vraag of het wenselijk lijkt een conferentie te beleggen over de voorgestelde wijzigingen. Indien blijkt dat vier maanden na de mededeling minstens een derde van de verdragspartijen een conferentie verlangt, organiseert de VN een conferentie waar over voorgestelde wijzigingen gestemd wordt. Aanvaarde wijzigingen worden aan de verdragspartijen voorgesteld die ze dan kunnen ratificeren.

De concrete wijzigingen zijn vrij eenvoudig. De tekortkomingen zijn eerder beperkt en betreffen maar een bepaald aantal artikels van het verdrag. Wat betreft de problematiek van de bescherming tegen wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf moet slechts artikel 16 aangepast worden door in te schrijven dat de bepalingen in verband met foltering ook van toepassing zijn op ander wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf.

De versterking van de implementatie van het verdrag kan men realiseren door een verplicht statenklachtrecht en individueel klachtrecht. Een minimale aanpassing van

artikel 22 en 23 VN Folterverdrag is daarvoor voldoende.

IV. CONCLUSIE

Het VN Folterverdrag mag terecht als een mijlpaal beschouwd worden in de strijd tegen foltering en ander wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf. In 1984, heeft men met deze conventie is het onderste uit de kan gehaald, al was het resultaat niet perfect. Twintig jaar later wordt het tijd om de tekortkomingen te elimineren en het verdrag aan te passen ten einde een performante bestrijding van foltering en ander wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf te optimaliseren. Politiek gezien zal dit niet evident zijn. Terwijl een betere bescherming tegen wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf een haalbare kaart moet zijn, is vooral een versterking van de internationale implementatiemechanismen problematisch. Veel staten zien dit niet zitten en verschuilen zich achter hun nationale soevereiniteit. Deze wijziging zal waarschijnlijk utopisch blijken, maar een twintigste verjaardag zet dan ook makkelijk aan tot dromen van een betere bescherming van ieders essentiële belang niet onderworpen te worden aan foltering en ander wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf.

Sten Verhoeven

Assistent Internationaal Recht KULeuven

ⁱ Art. 3 EVRM; art. 7 ICCPR; art. 5 American Convention on Human Rights; art. 5 African Charter on Human and People's Rights.

ⁱⁱ Art. 1 (1) VN Folterverdrag.

ⁱⁱⁱ AV Resolutie 3452 (XXX).

^{iv} Bijv. het niet toedienen van voedsel en drank.

^v J.H. BURGERS en H. DANIELIUS, *The United Nations Convention against Torture*, Dordrecht, Nijhoff, 1988, 119-120.

^{vi} A. BOULESBAA, *The U.N. Convention on Torture and the Prospects of Enforcement*, Den Haag, Nijhoff, 1999, 26-27.

^{vii} C. INGELSE, *De rol van het Comité in de ontwikkeling van het VN-Verdrag tegen Foltering*, Amsterdam, Thela Thesis, 1999, 184-189; M. LIPPMAN, "The Development and Drafting of the United Nations Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", *B.C. Int. & Comp. L.R.* 1994, 315.

^{viii} Het beginsel van non-refoulement verwijst naar het specifieke verbod van het terugsturen van personen die illegaal het land zijn binnengekomen; in deze context wordt met dit beginsel het algemeen verbod op het niet overbrengen van personen naar een staat waar ze dreigen gefolterd te worden.

^{ix} Art. 3 (1) VN Folterverdrag.

^x Het non-refoulement beginsel van het VN Folterverdrag is in zekere mate gebaseerd op art. 33 Verdrag van Genève betreffende de Status van Vluchtelingen (1951) en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

^{xi} Art. 22 VN Folterverdrag, *infra*.

^{xii} *G.R.B. tegen Zweden*, 15 mei 1998, Communication 83/1997, UN Doc. CAT/C/20/D/83/1997, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/MasterFrameView/69b88545382a6547802566f20041b3db?Opendocument.

^{xiii} *Elmi tegen Australië*, 25 mei 1999, Communication 120/1998, UN Doc. CAT/C/22/D/120/1998, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/MasterFrameView/b054cbf1e34a6c278025679a003c37ec?Opendocument.

^{xiv} *S.V. tegen Canada*, 15 mei 2001, Communication Nr. 47/1996, UN Doc. CAT/C/26/D/49/1996, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/MasterFrameView/6ad0354b86f31c6ec1256b670033de41?Opendocument

^{xv} D. WEISSBRODT en I. HÖRTREITER, "The Principle of Non Refoulement: Article 3 of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Comparison with the Non Refoulement Provisions of Other International Human Rights Treaties", *Buff. H.R.L.R.* 1999, 12-16.

^{xvi} Zie ook art. 3 (2) VN Folterverdrag dat bepaalt: "...de bevoegde autoriteiten rekening te houden met alle van belang zijnde overwegingen waaronder, waar van toepassing, het bestaan inde betrokken staat van een samenhangend patroon van grove, flagrante of massale schendingen van mensenrechten."

^{xvii} *Khan tegen Canada*, 18 november 1994, Communication Nr. 15/1994, UN Doc. CAT/C/13/D/15/1994, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/MasterFrameView/12e8e07f5cad8043802567a5005411a0?Opendocument.

^{xviii} Zie bijv. *Alan tegen Zwitserland*, 8 mei 1996, Communication Nr. 21/1995, UN Doc.

CAT/C/16/D/21/1995, www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/MasterFrameView/8a8f8dba6cf2c1a480256701003a4fe0?Opendocument, waar Alan niet mocht teruggezonden worden naar Turkije, partij bij het VN Folterverdrag, omdat er nog steeds sprake was van systematische foltering in dat land.

^{xix} Art. 2 (1) VN Folterverdrag.

^{xx} Art. 4 VN Folterverdrag.

^{xxi} A. BOULESBAA, *The U.N. Convention on Torture and the Prospects of Enforcement*, Den Haag, Nijhoff, 1999, 53; J.H. BURGERS en H. DANELIUS, *The United Nations Convention against Torture*, Dordrecht, Nijhoff, 1988, 123.

^{xxii} A. BOULESBAA, *The U.N. Convention on Torture and the Prospects of Enforcement*, Den Haag, Nijhoff, 1999, 54; J.H. BURGERS en H. DANELIUS, *The United Nations Convention against Torture*, Dordrecht, Nijhoff, 1988, 123.

^{xxiii} Art. 2 (2) en (3) VN Folterverdrag.

^{xxiv} Art. 5 VN Folterverdrag.

^{xxv} Artt. 6-7 VN Folterverdrag.

^{xxvi} Artt. 12-13 VN Folterverdrag.

^{xxvii} Artt. 14-15 VN Folterverdrag.

^{xxviii} Art. 16 VN Folterverdrag.

^{xxix} Artt. 10-13 VN Folterverdrag.

^{xxx} M. LIPPMAN, "The Development and Drafting of the United Nations Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment", *B.C. Int. & Comp. L.R.* 1994, 319.

^{xxxi} Een mooi voorbeeld biedt *Ierland tegen Verenigd Koninkrijk*, EHRM, 18 januari 1978, *E.H.H.R.* 1979-1980, 25, waar de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens van oordeel was dat de gebruikte technieken, foltering uitmaakten, terwijl het Hof een andere mening was toegedaan en ze enkel beschouwde als wrede, onmenselijke of vernederende behandeling.

^{xxxii} Art 19 VN Folterverdrag.

^{xxxiii} Zie art. 21 en art. 22 VN Folterverdrag.

^{xxxiv} C. INGELSE, *De rol van het Comité in de ontwikkeling van het VN-Verdrag tegen Foltering*, Amsterdam, Thela Thesis, 1999, 169.

^{xxxv} Optioneel Protocol bij het Verdrag tegen foltering en ander wrede, onmenselijke en vernederende behandeling of straf, opgemaakt te New York op 18 december 2002, AV Res. 57/199 (nog niet in werking getreden).

^{xxxvi} Art. 1 Protocol VN Folterverdrag.

^{xxxvii} Art. 2 Protocol VN Folterverdrag.

^{xxxviii} Art. 11 Protocol VN Folterverdrag.

^{xxxix} Art. 12 Protocol VN Folterverdrag.

^{xl} Art. 3 en artt. 17-23 Protocol VN Folterverdrag.